

Dr hab. Anatolij Tkach

Zakład Informatyki w Zarządzaniu
Politechnika Rzeszowska

Instytucjonalna modernizacja rozwoju gospodarczego

WPROWADZENIE

Modernizacja nowoczesnej gospodarki w różnych krajach ciągle napotyka przeszkody, które są generowane przez niewystarczająco lub całkowicie niedojrzałe instytucje. Powstawanie takich instytucji jest procesem długim i skomplikowanym. Modernizacja gospodarki może być wspierana poprzez budowę niektórych modeli. Opracowanie i zastosowanie modeli ekonomicznych powinno być wspierane instytucjonalnie.

Celem analizy jest ocena roli systemu w procesie tworzenia instytucjonalnego modelu rozwoju gospodarczego oraz wskazanie charakteru tego oddziaływania. System obejmuje środki strukturalne i stosunki gospodarcze, określa organizację i hierarchię instytucji gospodarczych. Istotną formą połączenia podejść do analizy treści i charakteru rozwoju gospodarczego są modele odtwarzające jego instytucjonalne i strukturalne charakterystyki dynamiczne.

Jako hipotezę badawczą przyjmuje się stwierdzenie, że tylko instytucje, które określają zmiany w zasadach działalności gospodarczej, mogą stanowić podstawę do ustalenia niektórych modeli oraz zapewnienia gospodarczej modernizacji społeczeństwa.

Budowa takich modeli zwykle asymiluje teoretyczne zagadnienia i podstawowe konceptualne założenia o rzeczywistym rozwoju gospodarczym, co daje możliwość wyjaśnienia i odtwarzania go w aspektach strukturalnym i dynamicznym.

Rozwój gospodarczy jest materialną podstawą, składnikiem lub częścią składową socjalnej dynamiki społeczeństwa, wiodącym elementem instytucji społecznych. Dlatego instytucjonalizacja społecznych procesów jest nadrzędną w stosunku do instytucjonalizacji stosunków gospodarczych. Jednak te ostatnie są decydującymi z punktu widzenia materializacji życia społecznego.

W kontekście społecznym, instytucja to system stosunków, zespół norm społecznych, które istnieją w określonej sferze działalności ludzkiej, to znaczy tych stosunków, które są realizowane w praktyce [Береп, Лукман, 1995, s. 122].

Instytucjonalizacja to „podstawa określonych nowych społecznych instytucji, prawne i organizacyjne utrwalenie tych lub innych stosunków społecznych”; instytucjonalny to „związany z instytucjami społecznymi, ten, który się do nich

odnosi” [Беркли, 1978, s. 135]. Oznacza to, że związki, na których opierają się instytucje społeczne, nazywane są instytucjonalnymi. Stąd stosunki gospodarcze, które określają charakter instytucji gospodarczych można nazwać instytucjonalnymi, a proces nadania tym związkom uporządkowanego normatywnego charakteru nazywa się instytucjonalizacją.

Istniejące instytucje gospodarcze nie są czymś danym i niezmiennym, ponieważ zmiany zachodzące w społeczeństwie, uwarunkowują i modyfikują powstawanie nowych instytucji gospodarczych i form instytucjonalnych. Zgodnie z tym jednostki nie tylko naśladują utrwalone wzorce społeczno-gospodarczego zachowania, ale posiadają określoną swobodę „kreowania ról” we współdziałaniu z innymi podmiotami gospodarczymi, państwem, społeczeństwem i światową społecznością. Wzorce zachowań tak w sferze gospodarczej, jak i w innych sferach przestrzeni społecznej mają pewną strukturę, poziomy, które kształtują określony system instytucji i instytucjonalizacji.

PROCES INSTYTUCJONALIZACJI

Instytucjonalizacja jako proces składa się z kilku następujących po sobie etapów:

1) pojawienie się potrzeb, których zaspokojenie wymaga zorganizowanych działań;

2) formułowanie wspólnych celów;

3) pojawienie się norm i reguł w procesie żywołowego społeczno-gospodarczego współdziałania, realizowanego metodą prób i błędów;

4) pojawienie się procedur weryfikacji (społecznej akceptacji) norm i reguł;

5) instytucjonalizacja norm i reguł, czyli procedur ich akceptacji i stosowania w praktyce;

6) opracowanie i wprowadzenie systemu sankcji dla wspierania i dyscyplinowania za łamanie norm i reguł, zróżnicowanie ich wykorzystania w konkretnych przypadkach;

7) stworzenie systemu statusów i ról, które obejmują wszystkich uczestników instytucji [Tkach, 2005].

Instytucjonalny model rozwoju gospodarczego powinien zawierać charakterystykę treści modelu, form i metod jego realizacji w procesie instytucjonalizacji.

Współczesny rozwój gospodarczy w dużej mierze realizuje się przy pomocy kształtowania różnorodnych konfiguracji kształcenia zawodowego. Jednym z kryteriów rozwoju gospodarczego jest różnorodność dostępnych form edukacji, zdolnych w skuteczny i niezawodny sposób zaspokajać różne potrzeby uczestników procesów gospodarczych.

Oczywiście instytucjonalny charakter rozwoju gospodarczego wymaga takiej dyskursywnej analizy modeli teoretycznych, w wyniku której procesy i zjawiska nabierają nowej instytucjonalnej treści, pogłębiają się i konkretyzują.

Różnorodne modele rozwoju gospodarczego pozwalają na konkretyzację takich sytuacji, w postaci instytucjonalnego aspektu strukturalno-funkcjonalnej analizy rozwoju gospodarczego. Dzięki całokształtowi jednostek strukturalnych, które są podmiotami i nosicielami stosunków gospodarczych odbywa się kształtowanie instytucjonalnego systemu rozwoju gospodarczego. Sama strukturyzacja jako zasada systemowa daje możliwość opisanego systemu przez zidentyfikowanie jego podstawowych elementów, specyfiki ich interakcji i powiązań wewnętrznych, które występują jako instytuty i instytucje.

System gospodarczy w procesie „starzenia się” i „narodzin” nowych podmiotów ekonomicznych modeli rozwoju znajduje się w stanie ciągłych zmian instytucjonalnych. Zmiana zasad przejawia się w zniszczeniu istniejących przepisów i wprowadzaniu innych, w całości lub częściowo nowych. W takich warunkach kształtują się nowe relacje pomiędzy podmiotami gospodarczymi, a także odradzają się idee poprzednich osiągnięć. W rzeczywistości obserwujemy proces „rozwijania” rozwoju gospodarczego w postaci tworzenia form nowego systemu społecznego, gdyż na przykład przejście od gospodarki centralnie zarządzanej do rynkowej pociąga za sobą zmiany całego systemu społecznego. W związku z tym instytucjonalizacja systemu gospodarczego jest podstawą rozwoju społecznego i odtwarza przekrój cywilizacyjnej ewolucji społeczeństwa. Taka ewolucja obejmuje zespół norm, reguł, standardów wyznaczających wspólne cele, którymi kierują się ludzie w swojej gospodarczej i innej działalności. Wpływ wywierany jest przez formalne i nieformalne reguły i normy, które mają odmienny charakter instytucjonalizacji. Ostatnim stadium instytucjonalizacji jest utworzenie zgodnie z normami i regułami zadowolającej struktury systemu gospodarczego, który jest zaakceptowany przez większość uczestników procesu społeczno-gospodarczego.

W teorii ekonomii instytucjonalnej uważa się, że reguły i normy odnoszące się do świata materialnego są bardziej trwałe, ponieważ ulegają niewielkim zmianom, a zasady i normy domniemane, idealne, nieureczywistnione są uważane za ruchome, łatwe do zmiany. W społecznym instytucjonalnym paradygmacie wszystko wygląda jednak inaczej: stosunkowo łatwo zmienić ureczywistnione instytuty, ale trudniejsza jest zmiana człowieka, jego sposobu myślenia.

Instytucjonalny model rozwoju gospodarczego, odtwarzanie obiektywnych, wewnętrznych stosunków działalności gospodarczej, warunkuje konieczność jego konstruowania zgodnie z wewnętrznymi prawidłowościami rozwoju gospodarczego.

Instytucjonalny model rozwoju gospodarczego jest systemem, który zawiera gospodarcze elementy strukturalne i relacje między nimi, określa porządek organizacji i subordynacji instytucji społeczno-gospodarczych.

Całokształt jego podmiotów, powiązania między nimi wyznaczają pojawienie się nowych integracyjnych objawów, komponentów, dlatego w tym przypadku procesy integracji mają decydujące znaczenie. Każdy system przewiduje posiadanie czynnika integracji, który jest główną zasadą jego budowania. Czynniki ten odpowiada podstawowej zasadzie sfery (podsystemu) rzeczywistości, istotę której powinien odzwierciedlić system.

Stąd system jest to zbiór elementów, które znajdują się w określonych relacjach i stosunkach i tworzą określoną całość. Charakter systemu wyznaczają determinujące elementy, związki między nimi oraz hierarchia jego elementów (wyznaczone podporządkowanie poziomów) [Новикова, 2000]. Tak więc kształtowanie systemu jest możliwe tylko wtedy, gdy w procesie funkcjonowania zbioru określonych elementów między nimi ustalają się relacje i pewna subordynacja, a po rozpoznaniu tych związków można ustalić prawidłowości, co wyznacza istotę systemu.

W podejściu instytucjonalnym najbardziej odpowiednie jest zrozumienie systemu instytucjonalnego jako całokształtu instytucji (reguł i norm), które wyznaczają organizację funkcjonowania wszystkich podsystemów społecznych [Черников, 1984]. Nadzór nad przestrzeganiem przepisów (przymusu do realizacji) pełnią żyranti, tj. odpowiednie instytucje lub organizacje. Całokształt jednostek gospodarczych, które współdziałają na podstawie określonych reguł i norm (instytucji) oraz organizacji, zapewniających rozwój gospodarczy, tworzy instytucjonalny system rozwoju gospodarczego.

Za instytucjonalny wyznacznik rozwoju gospodarczego, uważamy istnienie szczególnych instytucji gospodarczych i wzajemnie powiązanego systemu organizacji, które obsługują przepływ usług gospodarczych i monitorują ich zgodność z potrzebami gospodarstw domowych, przedsiębiorstw i społeczeństwa. Instytucje gospodarcze powinny być zdolne do rozwoju w granicach systemu gospodarczego pod wpływem gospodarczych interesów i potrzeb.

Instytucje wraz z regułami, normami i rutyną tworzą instytucjonalny model rozwoju gospodarczego. Składa się na niego kilka warstw otoczenia: fizyczne (naturalne), społeczne (powszednie), formalne i nieformalne zinstytucjonalizowane otoczenie gospodarcze.

ПОДСУМОВАНИЕ

Podsumowując, współczesna instytucjonalna modernizacja rozwoju gospodarczego znajduje się na początkowym etapie w niektórych regionach i terytoriach na całym świecie. Ustalenie i rozwój ładu instytucjonalnego odbywa się w kierunku kształtowania innowacyjnego charakteru cywilizacyjnego rozwoju społecznego. Jest to główna cecha współczesnego instytucjonalnego modelu systemu gospodarczego społeczeństwa i jedyny sens jego transformacji.

Innowacyjny charakter cywilizacyjnego rozwoju społecznego jest główną cechą współczesnego instytucjonalnego modelu systemu gospodarczego społeczeństwa i jedynym sensem jego transformacji.

Badania nad treścią i kierunkami instytucjonalizacji nowych globalnych trendów w rozwoju gospodarczym świadczą o tym, że nowe społeczne imperatywy odzwierciedlają dążenia do otwartego, informacyjnego społeczeństwa, przejście od cywilizacji technogennej do antropogennej.

Instytucjonalny model ukraińskiego systemu gospodarczego nadal jest modelem kompromisu. Co więcej, instytucjonalny model leżący u podstaw ukraińskiego państwa narodowego, wchodzi w konflikt z rzeczywistym poziomem rozwoju społeczeństwa, nie zapewniając elementarnych warunków dla jego funkcjonowania i reprodukcji.

Żeby zapobiec lub zminimalizować powstawanie społeczno-gospodarczych sprzeczności w procesie przejścia do nowego modelu instytucjonalnego rozwoju gospodarczego, należy zastosować instytucjonalne projektowanie współczesnych globalnych tendencji rozwoju gospodarczego, prognozowanie oczekiwanych przejawów nowej formy narodowych systemów gospodarczych, a także ewentualnych skutków i zagrożeń.

LITERATURA

- Бергер П., Лукман Т., 1995, *Социальное конструирование реальности / Трактат по социологии знания*, – М.: Медиум, с. 78, 91.
- Беркли Дж., 1978, *Трактат о принципах человеческого знания, сочинения*, М.: Наука, 1978, С. 152–247.
- Новикова С.С., 2000, *Социология: история, основы, институционализация в России*, Московский психолого-социальный институт, Воронеж, Издательство НПО “МОДЭК”.
- Tkach A., 2009, *Badania marketingowe. Wpływ kryzysu gospodarczego na rozwój przemysłu na Ukrainie*, Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej, 260, Zarządzanie i marketing, z. 16, nr 1, s. 171–186.
- Tkach A., 2010, *Instytucjonalizacja korporacyjnego modelu gospodarki*, Zeszyty Naukowe Politechniki Rzeszowskiej, 272, Zarządzanie i marketing, z. 17, nr 1, s. 427–435.
- Ткач А.А., 2005, *Институциональные основы рыночной инфраструктуры*, Монография, НАН Украины, Объединен ин-т экономики, К.
- Черников В.Г., 1984, *Общественное пространство: (Социально-философский анализ)*, Воронеж, Издательство Воронежского университета.

Streszczenie

W artykule przedstawiono badania nad instytucjonalną modernizacją rozwoju gospodarczego, które odtwarzają jego instytucjonalne i strukturalne właściwości w układzie dynamicznym.

Zaprezentowano teoretyczne koncepcje i podstawowe pojęcia dotyczące realiów rozwoju gospodarczego. Rozwój gospodarczy jest postrzegany jako materialna podstawa i część konstytutywna dynamiki społeczeństwa oraz główna część instytucji społecznych. W opracowaniu przeanalizowano formy, metody i etapy instytucjonalizacji modelu rozwoju gospodarczego.

Institutional Modernization of Economic Development

Summary

The purpose of the article is to study the institutional modernization of economic development that reproduce its institutional and structural-dynamic characteristics, assimilate theoretical ideas and the main conceptual statements concerning realities of economic development. Economic development is considered as a material basis, a constituent part of the social dynamics of a society, the leading part of the social institutes. The content of forms, methods and stages of institutionalization of economic development models are analyzed.